

אשתי היא אחותי

בסוף המאמר הוספתי קריאה לפעולה (המכוונת למשלוח לחבר הכנסת "שלך") ושאלות משוב, שאתרגם בכל ראש חודש לסטיסטיקה של משאל-עם לא רשמי.

אשתי אינה ממש אחותי, כמובן...

וכך למדתי מספר לימוד מצרית עתיקה¹: במצרית של הפרעונים לא ניתן לקרוא לרעה "רעה" או "אישה". העדיפו להגיד שהיא "הממונה על כל הבית"² ככתוב בשורה 1 – ומבטאים "נְפֶת פֶּרִי"³. ואולם, כאשר האיש אוהב את אשתו ממש, היה נהוג להציג אותה כ"אחות"⁴ ככתוב בשורה 2 – וביטאו "סְנֶת".

ואתרגם: כאשר אברהם אבינו מציג את שרה (אז, עדיין שְׂרִי) בפני אנשי פרעה והוא אומר "אחותי", הוא מתכוון בנימוס להגיד "אשתי האהובתי", זו שאני אוהב ושם לב אליה כאילו אני אח בכור והיא אחותי הקטנה: אהבה עמוקה לא תלויה בדבר. פרעה, בהיותו מנצל כל דבר וכל אדם, מחשיב נשים כחפצים⁵ ועצמו כזכר "אלפא", החליט להתייחס למילים כמשמעותן הראשונית ולא כפרושן, וטען "אשת איש עלולה לגרור נקמה. אבל ב'אחות', אפשר". טעות, כאמור⁶.

דבר דומה קורה כאשר אברהם ושרה מגיעים אצל הפלשתים לפני אבימלך. יש לזכור שבתקופה זו, פלשת היתה תחת שלטון מצרי, או לפחות תחת השפעה מצרית. ה' עוזר למלך גרר, בהתחשב אולי בבעיות תרגום בין מצרית לפלשתית/כנענית ולעברית. ושוב המשפט נאמר כאשר יצחק ורבקה מגיעים אצל אותו אבימלך⁷.



¹ Allen, Middle Egyptian, ed. Cambridge, 3rd edition, 2014, p. 41

² זו גישה תועלתנית המאפשרת ריבוי נשים ומעודדת גירושין.

³ "נבט" פרושו "הכל" (אלה שני העדשים ההפוכים משמאל), "פר" פרושו "בית" (הסימן הימני. אגב, "פרעה" פרושו "הבית הגדול" ובכתיב נמצא אותו סימן).

⁴ גישה זו מחייבת במידה רבה נאמנות: לא ניתן להחליף אחות.

⁵ עד לפני כ-300-200 שנים, כל הוגי הדעות ומורי הדורות מחוץ ליהדות היו בטוחים שאין לאישה נשמה או דעת, ולכן לא היתה סיבה לתת לה זכות בחירה, אפשרות להעיד, חינוך וכדומה.

⁶ העונש, שאלוהי ישראל השית על פרעה היה בדיוק "מידה כנגד מידה": הוא וכל גברי הארמון והפמליה נתקפו חוסר אונים עד ששרה אמנו הוחזרה לאישה.

⁷ אבימלך היה כנראה מציצן: הוא "השקיף מן החלון" – איזה חלון? אין מצב שבנו אז חלון מול חלון (ויש לזכור: כל הבתים חד קומתיים, כולל ארמון המלך, ולא המציאו עדיין את הזכוכית). כלומר, אבימלך הסתובב ברחובות עירו והציץ בכל חלון לתוך הבתים של בני עירו.

לביטוי "הממונה על הבית"⁸ יש השלכה גם בסיפור יוסף ואשת פוטיפר: היא היתה הממונה עליו וכל היום אמרה לו מה לעשות ואיך. ויתכן שכפי שקצינים מסוימים רואים בחיילת צעירה תחת פיקודם אפשרות ניצול ללא עונש, כך אשת פוטיפר ראתה את היוסף: עבד, זר, נאה: יש!!! וכפי שחיילת לא ממש מסוגלת להתלונן נגד הקצין המנצל בלי עונש, כך יוסף סבל כלא.

אגב כך, לדעתי קצין (או מנהל) כזה אינו ראוי לדרגותיו, יש לסלק אותו מהצבא או הארגון לאלתר, לשלול ממנו את הפנסיה ולחייב אותו בתשלום שליש מהכנסותיו העתידיות לקרבנו, עד סוף חייו. ואם נשוי הוא, אשתו רשאית להתגרש ממנו אוטומטית⁹: אין להרשות בישראל תפיסה של כל חלש כאל ניתן לניצול. לכולם כבוד – גם לפקודה. לשמחתי, קצינים כאלה מהווים רק מיעוט ולרוב, קצינינו – וברור חיילינו – מוסריים¹⁰.



בעקבות שיחה בבית הכנסת על פרשת "לך לך"

ארחיב כאן על המשמעויות של שני המושגים בהם המצרים השתמשו במקום להשתמש במילה העברית "רעיה"; כי הגישות, תפיסות המינים בעולם כולו דומות ותלויות בהתפתחות המוסרית של החברה. כאשר אברהם אבינו אומר לשׂרִי בדרכם למצרים, שיציג אותה כ"אחות", הוא כנראה השתמש במילים המצריות... ונראה לי ששׂרִי הבינה אותו מצוין וגם זיכתה אותו בנשיקה.

ראשית אודות המונח "נִפְתָּ פֶרֶ" (כאמור, בתרגום מילולי לעברית "הממונה על הבית"):



כפי שכבר הערתי, זהו המונח הרגיל בו המצרים השתמשו, מונח ללא רגשות, המציין את תפקידי האשה בתרבותם: ניהול הבית והפקת יורשים. בתלמוד מבינים את היחס הזה תוך שימוש במונחים "כלי" ו"תשמיש". מאחר שכך, קל להחליף אשה כזו באחרת, או להוסיף עליה אשה נוספת, וכמובן פלגש ושפחה. אשה כזו אינה נראית או נשמעת¹¹ – יש ויגידו אולי לטובתה. ההתייחסות אליה היא כאל מוצר¹², רובוט אנושי וניתן לכנות אותה בכל מיני מונחי הסלנג

⁸ המורה שלי למצרית תרגמה "מ.פ. מפקדה": אין בביטוי שום אהבה. כן יש ניצול, כוחנות ושליטה.

⁹ אבל הוא אינו רשאי לגרשה – מאותו רגע, כל חייו הוא ניתן לניצול בעצמו ואין לו עוד כבוד: מידה כנגד מידה.

¹⁰ צריך לזכור בהקשר זה את עבודת הדוקטורט באוניברסיטת תל אביב, בה מופיעה טרזינה על כך, שאין חיילני צה"ל אונסים פלסטיניות וטוענת שחיילינו אינם מתנהגים "כרגיל" בצבא כובש...

¹¹ על כל השלכותיה, האמירה התלמודית "קול באשה ערווה" נובעת בדיוק מתפיסה זו.

¹² הביטוי "מסחר בנשים" מבטא בדיוק עמדה זו, מגעילה בעיניי.

המבזים – בעיקר מונחים המתייחסים לאבר המין (ואז מנגד, ההתייחסות לגבר גם היא בעיקר לאבר מינו): זו תרבות, שנעצרת בגיל התבגרות בוסרית, תרבות הממוקדת בכאן ועכשיו ולא מתקדמת לבגרות מוסרית ורגשית. ההתייחסות אל אשה כאל סחורה עוברת מיד ליד, ממשפחת הולדתה אל בעל – למעשה בעלים – מאפשרת גם שידוך בין המשפחות של בני זוג עתידיים; ובמקרה זה, גם לגבר וגם לאשה אין הרבה מה לומר – הם אינם בני חורין של ממש.

בחומש בראשית הדוגמא המובהקת של המונח היא אשת פוטיפר: אין לה שם, אין לה אישיות מובחנת, עצמאית; כן יש לה בעל, שמוציא פקודות ושולט בה בכל. הדוגמא השניה היא לאה, האשה שלבן הארמי כפה על יעקב אבינו: אשה שהרגישה כל חייה שהיא מרומה ושנואה (כלומר: לא אהובה כאחותה). וכמובן שתי בנות לוט ושבויות העיר שכם, גם הן חסרות שם, וכל תפקידן רק להוליד.

בתרבות היוונית, הדמויות של הלנה או בריסאֵיס ב"איליאדה" של הומרוס, עונות בכל להגדרות של "נֶפֶת פֶּר" – לפחות כמשמשות "כלי" ו"תשמיש", (הלנה לא כל כך מתאימה כמנהלת את בית בעלה, בית מאהבה ובית חוטפה¹³).

מכאן, שיחס של "נֶפֶת פֶּר" מאפשר חוסר נאמנות וזנות, אפילו אלימות ומה שנקרא בימינו הטרדות מיניות. מצד שני, הוא בכל זאת עונה למצווה של "פרו ורבו" – אולם התרבות הנובעת מגישה זו אינה "אנושית" במובן שאדם הראשון כינה את אשתו "חוה" בפרק השני של חומש בראשית: השם ניתן לה רק כאשר 'האדם'¹⁴ הכיר בה 'עזר כנגדו'¹⁵ ולכן קיבל בעצמו שם פרטי ואינו מסתפק בהגדרה "זכר ונקבה"¹⁶ – בעקרו של עניין, לנקבה אין תולדות, לחוה יש¹⁷.

שנית, אודות המונח "סֶנֶת" (התרגום המילולי לעברית הוא "אחות"):



המצרים השתמשו במונח זה כדי לציין אשה אהובה, רעיה מכובדת. לאשה זו אין בעל כי היא נשואה לאיש – הבדל גדול מבחינה רגשית ומעשית: לאיש ולאשה אותו כבוד ואותה אחריות בניהול המשפחה והבית. לא תפקידה ולא מיניותה מגדירים אותה, כי אם שותפות יעוד ורגש נעלה של קירבה תוך צמצום מסוים באנוכיות של שני בני הזוג¹⁸. מעבר לכך, דעת אשה זו נחשבת,

¹³ הומרוס נחשב כסופר הקדמוני של יוון ויצירותיו הולחנו כרנאה בזמן יציאת מצרים, גם אם נכתבו בפועל מאוחר יותר, כאשר היוונים אימצו גם הם את האלף-בית. וכדאי לזכור שהלנה זו היתה הגורם למלחמת טרויה, במהלכה התעמתו שבטי יוון זה בזה במשך עשור שנים: "נבט פר" יכולה בהחלט להיות זרז למלחמות ולקרבות, או לרצח "על כבוד המשפחה" – אך "סנט", לעולם לא.

¹⁴ התורה משתמשת בה' המידוע כפי שהיום מתייחסים ל"הנהג", "המורה", "השוטר" וכד': סוג, מין, תפקיד, אבל לא אישיות מובחנת.

¹⁵ כלומר שווה בחשיבותה, באחריותה, בכבודה ובשותפות ביעוד של יסוד האנושות.

¹⁶ בפרק הראשון של החומש, ככול שאר בעלי החיים בגן עדן.

¹⁷ יכול להיות שלנקבה היו ולדות, אך הם אינם ראויים לציון, הם בגדר "נפש חיה".

¹⁸ ואם תבינו מהמשפט הזה שרמזתי ליחס א-לוהי ישראל כלפי בני ישראל, אכן זו כוונתי.

ככתוב "נקרא לנערה ונשאל את פיה" – ורבקה אמנו מדגימה שהיא מסוגלת להחליט בניגוד לעמדת משפחתה, כמקיימת גם היא את הפסוק "לך לך מארצך, מבית אביך וממלודתך".

התרבות הנובעת מגישה כזו אל האשה אינה מתיחסת להווה של תשוקות רגעיות סוערות¹⁹, אלא מדברת בלשון עתיד, בלשון יעדים משותפים ומכאן שהיא מתבטאת בחיוב לשון של יחוד, של שאיפה לקדושה.

וכמו שלא ניתן להחליף 'אחות' או להוסיף אחות על פי גחמה חשקית או כלכלית של הגבר שלה, כך נוצרת דרישה מולחטת לנאמנות אליה – לרמה מוסרית גבוהה, בוגרת מזו של "נָפֶת פֶּרִי".

לאשה זו תמיד יהיה שם: הדוגמאות בחומש בראשית הן חווה (החל מהפרק השני של החומש), שְׂרֵי (שהפכה "שרה") ורחל אמנו²⁰, וכדאי להקשיב לה ולשמע בקולה. ומאחר שהיא יחידה במינה בעבור אישה, היא גם תמיד טובת מראה.

אם נשוב גם לתרבות יוון הקדומה, הדמות הנשית המתאימה ב"אודיסאה" של הומרוס היא אשת אודיסאוס מלך האי איטקה, פנלופה.



סיכום שהוא פתיח

שלוש דרגות ביחסים של אדם לזולתו, והן קשורות קשר הדוק ליחס של כל גבר כלפי כל אשה:

התפיסה הראשונית של הילדים כלפי הילדות היא של רתיעה, דחיה מן השוני בין המינים. תפיסה זו ממשיכה להבנה של "נָפֶת פֶּרִי" ולרוב עלולה להיעצר בה.

תפיסה בוגרת יותר והיא עדיין די נדירה, היא הבנה שלא הגבר קובע בגלל כוחו – וגם לא האשה²¹ – אלא ששני בני הזוג פועלים למטרה משותפת חיובית של בניית בית חדש תוך כיבוד הדדי. זה המצב של "סָנֶת" – והיא השאיפה של אבות היהדות בקשר לזוגיות נכונה.

הדרגה השלישית מרחיבה את הבנת הקשר של "סָנֶת" בין בני הזוג לקשרים בין כל אומות העולם, והיא כמובן ימי המשיח, כאשר "כיתתו חרבותם לאיתים": לא הכוח, לא הגחמות קובעות, כי אם הרצון למטרה משותפת. דרגה זו תתאפשר להתחיל רק כאשר אומה שלמה, על כל הזוגות שבה, תגיע לדרגה השנייה.

¹⁹ שבהלחט קיימות!

²⁰ שימו נא לב: אנחנו רגילים לקרוא לרחל "אמנו" – אין אנחנו רגילים להגיד "לאה אמנו". אף אחד אינו אומר גם "בלהה אמנו" ו"זלפה אמנו": הן היו רק פילגשות, "נבט פר" שתפקידם צומצם להבאת ילדים.

²¹ כולל כל התנועות החברתיות היום, הפוליטיות בעיקרן, של זכויות האשה, שוויון וכדומה. דרגה זו אמורה להיות התעלות אישית של כל גבר (ולמעשה גם של כל אשה).

התרבות המצרית כאמור נעצרה ברמה של "נִבְּת פֶּרִי"²², שבין השאר מאפשרת ריבוי אלוהויות. אני חושב, שלכך מתיחס הנביא הושע כאשר הוא מביא את רצונו של בורא העולם ואומר לנו בשמו "וְהָיָה בַּיּוֹם־הַהוּא נֶאֱמַר ה' תִּקְרָאִי אִישִׁי וְלֹא תִקְרָאִילִי עוֹד בְּעָלִי. וְהִסְרֹתִי אֶת־שְׁמוֹת הַבְּעָלִים, מִפִּיָּהּ; וְלֹא־זָכְרוּ עוֹד, בְּשֵׁמָם." להבנתי כשאני קורא פסוקים אלה היום, הם מתיחסים (הראשון) למעמד האשה (שהגבר יוזם על ידי התייחסותו אליה!) וגם, (בפסוק השני, המשך צמוד לראשון) לשמות החודשים בלוח השנה - שהם השימוש הבלעדי, שנותר היום לשמות האלילים (ה"בעלים" בלשון הנביא הושע, שבזמנו היה קרוב יותר לתרבות בבל מאשר לתרבות מצרים). בהתאם לברית בינו לבין עמו, א-לוהי ישראל מבקש נאמנות ליעוד ובלעדיות (להבנתי, אלה הפרושים של הביטוי "עם קדוש").

על כן, רצוני ואחריותי (בתקווה שבכלל רצוננו ואחריותנו, כל האזרחים היהודים הריבוניים במדינת ישראל המחודשת) לאמץ, גם את "לוח השנה הישראלי" ואת היחס הנכון האשה בתוך הזוגיות, כפי שהבעתי אותו במאמרי "מקרה בנות צלופחד". וכאשר נשכיל בנוסף לאמץ את הגדרות האזרח, התושב והמחבל, כפי שהגדרתי אותן במאמר "הבהרת מושג האזרחות", אני משוכנע שכל מבקשי רעתנו יברחו מקרבנו, ככתוב "מִהָרְסִיף וּמִחֲרִיבֵיף מִמֶּנָּה יִצְאוּ".

נדרש רק מאמץ קטן מצדנו – כל אחד מאתנו - ואז יש סיכוי שככתוב בספר שמות "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שְׁמוֹעַ תִּשְׁמָע לְקוֹל ה' אֶל־לִהְיֶה וְהִישָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהֶאֱזִינָה לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמְרָתָּ כָּל חֻקָּיו כָּל הַמְּחֻלָּה אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אֲשִׁים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רַפָּאֵךְ" – כי המחלה המוסרית של מצרים נובעת בראש ובראשונה מהיחס לאשה מצד הגבר, למעשה יחס של רתיעה – ולכן חשדנות.

²² לצערי, נראה לי שכך המצב גם בין הרבה משפחות של בני ישראל – ואין קשר בין מידת שמירת המצוות לבין היחסים בתוך המשפחה.

משוב או שאלות למשאל-עם לא רשמי

להלן שאלות ממוקדות בנושא הגדרת האשה והיחס אליה בתוך הזוג במדינת ישראל של חלומותיך ותקוותיך, ממש **לא** של אילוצים או של מציאות! (ואפשר להוסיף שאלות בתחתית העמוד). רצוי לענות לפי רצונך לתיקון העתיד, ללא התחשבות בעמדה מפלגתית או דתית, או בהשפעת כלי תקשורת.

נא להעתיק את השאלות, למחוק את התשובות המיותרות ובכך לסמן את תשובתך האישית ולשלוח כקובץ word או excel קטן לכתובת הדוא"ל kirtsonenu@walla.co.il לשם חישוב סטיסטי בראש חודש .

טוב לזכור שמדובר בשאלון לא רשמי, אך במטרה למנוע זיופים על ידי שכפול לא הוגן של תשובות, רצוי להוסיף את שמך ומקום מגוריך בתחתית המשאל.

שאלון משאל-עם 32

32-1	בתפיסת עולם של "סנת", האם באמת ראוי להציג דימויים מיניים בפרסומות?	כן	לא	דלג
32-2	בתפיסת עולם של "סנת", האם באמת "קול באשה ערוה"?	כן	לא	דלג
32-3	האם ממונה/קצין המנצל מינית פקודה רשאי לגרש את אשתו?	כן	לא	דלג
32-4	האם נכון לכנות בן זוג "איש" במקום "בעל"?	כן	לא	דלג

שמי:, אזרח/ית וריבון, גר/ה בישוב או בשכונה.....